

Sledile so božične počitnice. Polletnih praktično ni bilo. Spričevala so dobili 31. januarja, z drugim polletjem so pričeli 3. ali 4. februarja. Velikonočne počitnice so praviloma trajale en teden konec marca. Za veliko noč so se učenci udeležili svete maše in šolske procesije. V maju so se učitelji in učenci udeležili procesije svetega rešnjega telesa, praznovali so spominski dan svete Helene, spomin na bitko pri Sisku 1593. leta pa so 22. junija proslavili z govorom, ki ga je poslala pokrajinska uprava. Rojstni dan kralja Petra II. Karadjordjeviča so praznovali 6. septembra v letih med I. svetovno vojno s šolsko mašo ob 8. uri in s proslavo. Teden rdečega križa je bil v septembru, ko so učencem pojasnjevali pomen organizacije za takratni čas. 25. septembra so imeli proslavo in sveto mašo v spomin na velikega škofa in preroditelja slovenskega šolstva Antona Martina Slomška. 9. oktobra po letu 1934 so praznovali obletnice smrti kralja Aleksandra Karadjordjeviča, tvorca kraljevine SHS, tragično preminulega v francoskem mestu Marseilles. 10.10. je bil koroški dan, ob katerem je šolska mladina skupaj s Krekovo mladino in gasilskim društvom organizirala manifestacije. Ljudje so se zbrali ob 18.30 pred šolo. Sprevod z lampijončki in državno zastavo se je podal na prostor pred gostilno Gradišček, kjer je poleg šolskega upravitelja imel govor še kak drug krajevni veljak. Pevski zbor je zapel dve pesmi, nakar se je sprevod pomaknil skozi Spodnji Kašelj nazaj pred šolo. Dan varčevanja so proslavljali 31. oktobra s predavanji o pomenu varčevanja. Učenci so prinesli cvetje in sveče in z njimi okrasili grobove na farnem pokopališču. Včasih so v oktobru praznovali tudi jadranski dan v spomin na ustanovitev jugoslovanske mornarice. V drugi polovici novembra so imeli izseljeniški teden, v katerem so imeli predavanja o izseljencih ter zbiralno akcijo slovenskih knjig, ki naj bi jih poslali izseljencem. Vsako leto 1. decembra so po sveti maši v šoli praznovali dan združenja Južnih Slovanov. 17. december, rojstni dan kralja Aleksandra Karadjordjeviča, so praznovali s sveto mašo in prostim

dnem. 21. januarja 1928 so rojstvo kraljeviča Tomislava proslavili s sveto mašo v cerkvi Device Marije v Polju in s prostim dnem. Prost dan so imeli tudi 22. januarja, v spomin na sv. Savo. Za praznik dela, 1. maja, se je podmladek Rdečega križa izkazal z gledališkimi igricama, ki jih je nekaj časa vodila Gabrijele Drašček. S predavanji in deklamacijami so proslavili materinski dan 11. maja. Istega meseca so se ponovno spomnili koroških Slovencev in zbirali denar, podobno kot ob dnevih, ko so imeli predavanja o tuberkulozi. 1942. leta so na dan svetih Treh kraljev italijanski okupatorji v gostilni Gradišček obdarili 40 otrok. Proste dni so imeli učenci tudi takrat, kadar je umrl član krajevnega šolskega odbora ali šolski upravitelj, dvakrat letno pa tudi zaradi zborovanja učiteljskega društva, ki so se ga udeležili vsi učitelji. Zaključki šolskih let so bili na Vidov dan 28. junija, seveda zopet s sveto mašo.

Navedeni podatki jasno govorijo o tem, kako močan vpliv je imela cerkev na vzgojo otrok in na življenje šole. Tudi vpliv veliko srbskega nacionalizma ni bil nič manjši, saj se je bilo treba spominjati zgodovinskih oseb in dogodkov, ki so bili za slovenski narod manj pomembni.

Zaradi pomanjkanja zgodovinskih virov, posebno zgodovinskih kronik iz 1. in 2. svetovne vojne ter najnovejšega obdobja, kronika ni popolna.

ZGODOVINSKI VIRI

Dokumenti šolskega arhiva v zgodovinskem arhivu mesta Ljubljana — Fotografije šole — Šolski muzej Slovenije

LITERATURA

Rdeči Zalog — Kronika — Brošura: Zgodovina šole v Zalogu (raziskovalna naloga zgodovinskega krožka)

Stane Padežnik
mentor zgodovinskega
krožka

DELAVSKA ZBORNICA

FRANCE KRESAL

Delavska zbornica je interesno predstavništvo delavcev in nameščencev, ki ima pravico in dolžnost dajati zakonodajalcem in vladi predloge, poročila in mnenja o reševanju delavskih socialnih vprašanj. Delavske zbornice so bile v bivši Jugoslaviji organizirane po načelu samouprave, ustanovili pa so jih po ured-

bi o delavskih zbornicah (1921) in določilih zakona o zaščiti delavcev (1922). V njihovo področje je sodila zaščita vseh ekonomskih, socialnih in kulturnih interesov delavcev ter nameščencev. Na zahtevo prizadetih strank so morale sodelovati pri posredovanju za sklepanje kolektivnih pogodb in pri sporih, ki so na-

stajali iz delovnega razmerja med delavci in delodajalci. V njih so zbirali podatke o gibanju mezd in eksistenčnem minimumu, mezdnih gibanjih, stavkah itd., dajali podporo brezposelnim delavcem in podpirali delavske sindikalne organizacije. Člane skupščine delavske zbornice so volili vsi zaposleni delavci in nameščenci, vendar so bile volitve zanje samo dvakrat (1926 in 1933). Do 1927. so sodelovale kot začasne delavske zbornice z imenovanimi člani (na predlog delavskih sindikalnih organizacij), od 1937 do 1939 s podaljšanimi mandati; nekatere člane je minister za socialno politiko razrešil, aprila 1939 pa v celoti imenoval novo skupščino in upravo z režimskimi ljudmi.

Delavska zbornica za Slovenijo s sedežem v Ljubljani je bila ustanovljena z uredbo o uvedbi delavskih zbornic z dne 21. maja 1921 na predlog takratnega ministra za socialno politiko dr. Vekoslava Kukovca. Ta uredba je urejala ustanavljanje in delovanje delavskih zbornic v pokrajinah izven bivše kraljevine Srbije, kjer je ostal v veljavi srbski obrtni zakon z dne 29. junija 1910. Tako so bile kot interesna predstavništva delavcev in nameščencev ustanovljene delavske zbornice v Ljubljani, Zagrebu, Splitu, Sarajevu in Novem Sadu. Naloge delavskih zbornic so bile: 1. dajati poročila, mnenja in predloge državnim in samoupravnim organom o ureditvi delovnih odnosov delodajalcev in delojemalcev, o vprašanjih delavskega zavarovanja, zaposlovanja in posredovanja dela (delovnega trga), delavskih stanovanj, socialne higiene, delavske prehrane in o vprašanjih delavske prosvete; 2. opravljati nadzor, da so država, samoupravni organi in oblasti pravilno izvrševale zakone in uredbe, ki so zadevale interese delavcev in nameščencev; 3. dajati mnenja o ustanavljanju in organizaciji javnih naprav in delu za pospeševanje obrti, trgovine in prometa, kolikor so zadevala interese delavcev in nameščencev; 4. posredovati pri sklepanju kolektivnih pogodb in pri poravnani sporov med delavci in nameščenci na eni ter delodajalci na drugi strani. Vsa ta posredovanja so opravljale na željo prizadetih strank in pristojnih oblasti; 5. voditi statistiko ter zbirati podatke o problemih delavcev in nameščencev; 6. zbirati in hraniti vse delovne in kolektivne pogodbe, ki so bile sklenjene na njenem področju; 7. voditi evidenco (register) vseh delavskih in nameščenskih strokovnih (sindikalnih) organizacij ter vzdrževati z njimi stalne zveze in kolikor je bilo mogoče podpirati njihovo strokovno delovanje; 8. posredovati pri vseh državnih organih in ustanovah ter delodajalcih, če so to zahtevali interesi delavcev in nameščencev; 9. dajati statistiko in zbrane podatke na uporabo Osrednji borzi dela in krajevnim borzam dela; 10. ustanovljati in organizirati ustanove za izboljšanje ekonomskega, socialnega in kultur-

nega položaja delavcev in nameščencev.

Delavske zbornice so bile po uredbi o delavskih zbornicah organizirane po načelu samostojnih samoupravnih ustanov s svojim statutom, njihovo delovanje pa je nadziralo ministrstvo za socialno politiko. Organi delavske zbornice so bili skupščina, izvrševalni odbor in predsednik. Skupščino delavske zbornice so sestavljali vsi njeni člani (40 do 60 po številu). Člane delavske zbornice so volili vsi delavci in nameščenci stari nad 18 let, ki so bili zavezani zavarovanju zoper bolezni in nezgode. Denarna sredstva za poslovanje delavskih zbornic so bili redni prispevki delavcev, ki so jih morali plačevati od svojih mezd (0,3 % mezde, ki je služila za osnovo pri pobiranju prispevkov za bolniško zavarovanje in so jih skupaj s temi pristojni organi za zavarovanje delavcev tudi pobirali zanje); dobivale so tudi državne subvencije.

Ker so bile po tej uredbi lahko ustanovljene delavske zbornice šele po opravljenih volitvah članov delavskih zbornic, so bile najprej ustanovljene začasne delavske zbornice. Člane le-teh je imenoval minister za socialno politiko na predlog strokovnih organizacij delavcev in nameščencev dotične pokrajine in po zaslišanju pristojnega poverjeništvu za socialno skrbstvo, kjer je bilo to ustanovljeno. Te začasne delavske zbornice so imele nalogo izvesti volitve v delavske zbornice in izdelati prvi zbornični statut. Razen tega so začasne delavske zbornice opravljale tudi vse naloge, ki so bile po tej uredbi določene za redne delavske zbornice. Rednih prispevkov za svoje poslovanje pa niso smele predpisati in pobirati, zato so lahko poslovale samo s sredstvi državne subvencije.

Prvi člani Začasne delavske zbornice za Slovenijo so bili imenovani na predlog delavskih strokovnih organizacij dne 5. decembra 1921. Ustanovna seja skupščine Začasne delavske zbornice za Slovenijo je bila 6. januarja 1922 na mestnem magistratu v Ljubljani. Za predsednika delavske zbornice je bil izvoljen na tej seji Melhior Čobal, tajniške posle je vodil od ustanovitve do julija 1924 Stanko Likar, od 1. oktobra 1924 pa Filip Uratnik.

Zakon o zaščiti delavcev z dne 28. februarja 1922 je uzakonil delavske zbornice kot razredna predstavništva (prej interesna predstavništva) delavcev in nameščencev na ozemlju kraljvine SHS. Zakon o zaščiti delavcev je razveljavil določbe srbskega obrtnega reda z dne 29. junija 1910, ki so urejale organizacijo delavskih zbornic enotno za vso državo in sicer: 1. za Srbijo s sedežem v Beogradu; 2. za Makedonijo s sedežem v Skopju; 3. za Črno goro s sedežem v Podgorici; 4. za Hrvaško in Slavonijo v Zagrebu; 5. za Slovenijo s sedežem v Ljubljani; 6. za Bosno in Hercegovino s sedežem v Sarajevu; 7. za Dalmacijo s sedežem v Splitu in 8. za Vojvodino s sedežem v Novem

Sadu. Delavska zbornica v Podgorici ni bila ustanovljena; Črna gora in Makedonija sta sodili v delavsko zbornico za Srbijo s sedežem v Beogradu do leta 1936, ko je bila z uredbo z dne 3. septembra 1936 in z dopolnjeno in izpremenjeno uredbo z dne 30. oktobra 1936 ustanovljena delavska zbornica v Skopju, kamor je sodila tudi Črna gora. Srem, ki je bil do 1934. v okviru delavske zbornice za Hrvaško in Slavonijo, je bil z uredbo z dne 29. novembra 1934 priključen vojvodinski delavski zbornici; Zemun in Pančevo sta bila s to uredbo priključena beograjski delavski zbornici.

Glede nalog delavskih zbornic zakon o zaščiti delavcev ni spreminjal uredbe o delavskih zbornicah z dne 21. maja 1921, pač pa je spremenil njihovo organizacijo. Določal je tudi, da smejo vse delavske zbornice ustanoviti skupno tajništvo v Beogradu, da bi tako čim uspešneje opravljale svoje posle pri centralnih oblasteh. Centralno tajništvo delavskih zbornic s sedežem v Beogradu je bilo ustanovljeno 1. januarja 1924, njegova pravila pa so bila odobrena 15. septembra 1924.

Delavska zbornica za Slovenijo s sedežem v Ljubljani je v večjih industrijskih mestih ustanovljala svoje ekspoziture. Ekspozitura delavske zbornice v Mariboru je bila ustanovljena 18. februarja 1925, do leta 1928 sta bili odprti še v Celju in Kranju, v Murski Soboti pa leta 1935. Svoje prostore so imele v lastnih zgradbah. Delavska zbornica v Ljubljani si je leta 1927 zgradila poslovno stanovanjsko palačo na Miklošičevi cesti, poleg stavbe Okrožnegā urada za zavarovanje delavcev. V novi stavbi delavske zbornice so dobile svoje prostore še druge delavskozaščitne ustanove in sicer: borza dela, inšpekcija dela, izseljeniški urad, javna kuhinja z delavsko menzo, knjižnica delavske zbornice, delavske kulturne in strokovne (sindikalne) organizacije; v stavbi je bilo tudi 28 stanovanj.

Čeprav so začasne delavske zbornice že po nekaj mesecih pripravile vse zahtevane dokumente, se je konstituiranje delavskih zbornic zavleklo do leta 1927. Ves ta čas so bile zbornice brez rednih dohodkov, ker tudi zakon o zaščiti delavcev začasnim delavskim zbornicam ni dovoljeval pobirati nobenih prispevkov za svoje poslovanje. Delavske zbornice niso imele nobenih drugih rednih dohodkov kakor pičlo odmerjeno državno subvencijo. Pri takih razmerah niso mogle razviti večje dejavnosti. Redne stalne dohodke je omogočil delavskim zbornicam šele odlok ministra za socialno politiko z dne 12. septembra 1924, ki je dovolil zbiranje prispevkov za delavske zbornice. Šele 2. avgusta 1925 je minister za socialno politiko potrdil pravila stalne delavske zbornice za Slovenijo. Na osnovi teh pravil so bile 4. decembra 1925 razpisane prve volitve za delavsko zbornico. Volitve so bile 8. februarja 1926. Glasovalo je 56.681 delav-

cev ali 75 % vseh volilnih upravičencev. Volili so 50 članov delavske zbornice za Slovenijo. Volilna lista ursovih sindikatov (ZDSZJ), katere nosilec je bil France Svetek, je dobila 29.344 glasov (51,7 %) in 27 mandatov, krščanskosocialistična Jugoslovanska strokovna zveza s Terseglavom je dobila 15.107 glasov (26,6 %) in 14 mandatov, liberalna Narodna strokovna zveza je dobila 8.359 glasov (14,7 %) in 7 mandatov, Bernotovci so dobili 2.495 glasov (4,4 %) in 2 mandata, Radičevci z Debelakom so dobili 1.020 glasov (1,8 %) in nobenega mandata, ker so dobili premalo glasov.

Prva skupščina izvoljenih članov delavske zbornice za Slovenijo je bila 7. marca 1927. Na njej so izvolili upravni odbor, ki se je naslednji dan konstituiral pod predsedstvom dotedanjega predsednika Melhiorja Čobala, za podpredsednika je bil izvoljen Alojz Sedej. Upravni odbor je imel 12 članov, ki so bili iz vrst najvažnejših strok na območju zbornice; privatni nameščenci so morali imeti svojega predstavnika v njem. Mandati skupščine in upravnega odbora so bili po preteku triletno funkcijske dobe podaljšani, ker so bile leta 1929 odložene volitve v vsa državna in samoupravna zastopstva (diktatura). Šele 21. in 22. oktobra 1933 ao bile ponovne volitve v delavsko zbornico. Skupščina se je konstituirala 10. decembra 1933. Za predsednika je bil izvoljen dotedanji podpredsednik Alojz Sedej.

Pri drugih volitvah v delavsko zbornico so bili rezultati volitev drugačni, ker so bile tudi gospodarske in politične razmere spremenjene. Prve volitve so bile v razmerah gospodarske konjunktore in parlamentarne demokracije, druge pa sredi gospodarske krize, brezposelnosti in diktature. Udeležba na volitvah je bila slabša (61,7 % volilnih upravičencev), rezultati pa spremenjeni. Volilo je 46.619 delavcev. Socialistični ursovi sindikati so dobili 19.975 glasov (42,8 %), režimska Narodna strokovna zveza je dobila 16.306 glasov (35 %) in krščansko socialistična Jugoslovanska strokovna zveza 10.388 glasov (22,2 %). Volili so v dveh skupinah, delavci posebej in nameščenci posebej; rezultati prvih so bili povsem različni od drugih. V splošni (delavski) skupini so ursovi sindikati sicer zmagali, vendar ne več z absolutno večino, upadel pa je tudi njihov vpliv na vse delavstvo, od 39 % leta 1926 na 25,3 %. V nameščenski skupini je bila abstinenca na volitvah mnogo večja kot v delavski skupini, kar se je poznalo tudi na rezultatih: režimski narodni socialisti so dobili absolutno večino 68,1 % glasov, socialistični ursovi sindikati 21,3 % glasov in krščanski socialisti samo 10,6 % glasov. Še bolj zanimiva je primerjava rezultatov volitev v druge delavske zbornice. Udeležba je bila mnogo slabša. Volitev v delavsko zbornico v Beogradu se je udeležilo le 17,5 % volilnih upravi-

čencev, v Zagrebu 21,8 % v Sarajevu pa 60,3 %. Ursovi sindikati so sicer dobili povsod absolutno večino števila glasov (v Zagrebu 73 %, v Beogradu 94 %, v Sarajevu 84,5 %), vendar je bil odnos števila njihovih glasov do števila vsega delavstva, ki so bili volilni upravičenci, zelo neugoden in sicer je na področju delavske zbornice Beograd za listo socialističnih ursovih sindikatov glasovalo samo 16,5 % zaposlenih delavcev, na področju delavske zbornice Zagreb pa 15,9 %.

Tudi po poteku mandatne dobe te skupščine v začetku leta 1937 zopet niso razpisali rednih novih volitev, pač pa je minister za socialno politiko 24. marca 1937 razrešil nekatere člane upravnega odbora, med njimi tudi predsednika delavske zbornice v Ljubljani Alojza Sedeja. Na izpraznjena mesta so prišli izvoljeni namestniki in 7. aprila 1937 je bil za predsednika izvoljen Lovro Jakomin. Ta uprava je vodila delavsko zbornico vse do aprila 1939, ko jo je minister socialne politike razrešil in na njeno mesto imenoval novo za dobo 3 let; ta je izvolila nov upravni odbor pod predsedstvom Viktorja Kozamernika. Ministrski svet je bil pooblaščen, da izda na predlog ministra za socialno politiko in narodno zdravje novo uredbo o delavskih zbornicah; ta pa ni izšla. Zato je minister za socialno politiko in narodno zdravje lahko izkoristil pooblastilo, ki ga je dobil na osnovi drugega odstavka člena 104 finančnega zakona za leto 1939/40, namreč, da sme v času, dokler mi-

nistrski svet ne izda nove uredbe o delavskih zbornicah, razreševati skupščinske člane. Imenovana skupščina delavske zbornice je imela iste pravice kakor redna skupščina, izvoljena po zakonu o zaščiti delavcev. Vse to je bilo pravno opravičilo, da se delavska zbornica zamenja z režimskimi ljudmi. Tudi ta uprava Delavske zbornice v Ljubljani ni bila dokončna. Večje zamenjave so bile še 19. novembra 1939 in 11. decembra 1940. Po okupaciji se je z naredbo visokega komisarja za ljubljansko pokrajino z dne 8. julija 1941 Delavska zbornica za Slovenijo preimenovala v Pokrajinsko delavsko zvezo, ki je delovala do konca vojne leta 1945.

Po vsem tem je razumljivo, da tudi delavske zbornice kot osrednje ustanove samoupravnih organov delavske zaščite niso imele in niso mogle imeti take vloge, kakršno jim je namenil in določil zakon o zaščiti delavcev.

LITERATURA

Filip Uratnik, Delavska in nameščenska zbornica. Spominski zbornik Slovenije, Ljubljana 1939, str. 163-164; — France Kresal, Pregled razvoja delavskozaščitne zakonodaje in ustanov delavske zaščite v Sloveniji med obema vojama. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja 8/9, Ljubljana 1968/69, str. 103-190; — Marjeta Adamič, Fond delavske zbornice za Slovenijo v Ljubljani. PZDG 13, Ljubljana 1973, str. 257-266.

